

به خیر بین بو مالپهري گاگهش

کورتە پیناسەیهکی مالپهري گاگهش

گاگهش هاوکیشی لالهش، ناوی دوو گوندی بچکۆلانه و خوڤ دیمه‌نی ناوچه‌ی مه‌نگورانە. دوو گاگه‌شه‌کان له به‌ری باکووری رۆژئاوای شاری مه‌هاباد هه‌لکه‌وتوون و له سه‌ر نه‌خشه‌ی جوغرافیا‌یی کوردیدا به ناوی گاگه‌شی سه‌ری و گاگه‌شی خواری ناوئوس کراون. چۆنییه‌تی نیولینانی گاگه‌ش نادیاره. سه‌رده‌می بناغه‌دانان و ناوی بناغه‌دانه‌ره‌که‌یشی هه‌ر ونه. به‌لام هاویژ (تلفظی) وشه‌ی گاگه‌ش هه‌ر هینده له هاویژی ((لاله‌ش = لالش)) نزیکه، که مروقی کورد ئه‌م بوچوونه‌ی ده‌که‌ویته‌ می‌شکه‌وه که به چی دیاره ناوی ((گاگه‌ش))ی ئه‌م سه‌رده‌مه، هه‌ر ناوی ئه‌و ((لاله‌ش))ه پیرۆزه نه‌بی که رووگه‌ی ئایینی کۆنی کوردان بووه و له ترسی هه‌ره‌سی ره‌شی دینی عه‌ره‌بان ناوه‌که‌یان گۆرپییت؟!

له چیرۆکه به‌یتی ((ناسر و مالمال))دا ئه‌وتۆ ده‌رده‌که‌ویت که له سه‌رده‌می ئیمپراتوریه‌تی عوسمانلییه‌کاندا، شاره‌گوندیکی ئاوه‌دانی قه‌ره‌بالغ به ناوی گاگه‌ش هه‌ر له‌و شوینه‌دا هه‌بووه و قاره‌مانی چیرۆکی ((ناسر و مالمال))یش ئه‌سله گاگه‌شی بوون و ئاسه‌واری گۆر و گلکۆکه‌یشیان له گاگه‌شی خواری هه‌ر ماوه. له‌نیوانی دوو گاگه‌شه‌کاندا، می‌رگ و چیمه‌نیکی به‌گۆل رازاوه‌ی لیه‌که ((سه‌مبووریان))ی ناوه. له به‌شی نیوه‌راستی سه‌مبووریاندا چه‌ندین ئاسه‌واری زۆر کۆنی تیدایه که که‌وتوونه‌ته ژیر خه‌رواره‌ها گۆگا خه‌به‌ردی له می‌ژینه؛ له ژیر ئه‌و گۆگا خه‌به‌ردانه‌دا چی تیدایه، هه‌تا ئیستا که‌س نه‌یزانیوه و نازانیت .

من گاگه‌شی نیم و له گاگه‌شدا له دایک نه‌زاوم. ته‌نانه‌ت که‌س و کاره‌کانیشم قه‌ت گاگه‌شیان نه‌دیتبوو. من سالی 1341ی هه‌تاوی و له ته‌مه‌نی هه‌ژده سالیاندا، وه‌ک

مامۆستای فیڕگه، یه که مین لاپه ره ی کتیبی مندالانی خویندنگه ی سه ره تاییم له ژووریکی بچووکی گاگه شدا کرده وه، که ژووره بچکۆلانکه ناوی مه دره سه ی گاگه شی وهرگرت و من شانازی یه که مین معلمی گاگه شم پی برا و هیستایش ههر پیی سه ره رزم.

ئهو پۆزه ی که گه ی شتمه گاگه ش، من قهت ژیانی دیهاتم به تا قی نه کردبووه و ته نانهت قهت تاقه شه ویکی ش له دیدا شهوم به پۆژ نه گه یاندبوو. ئهو سه رده مه گاگه ش گوندیکی دووره شار بوو، چونکینی ریگی ماشین بو دیهات، به تاییهت بو گاگه ش ههر نه بوو. ته نیا جاده یه کی که له مه هاباده وه بو سه رده شت ساز کرابوو، هی سه رده می کۆماری کوردستان بوو، که ئه ویش ههر به ناو جاده ی پیده گوترا. جاده یه کی پر که ند و له ند و ناریک؛ چۆل و بی هامووشۆکه ر بوو. ته نیا دوای نه ورۆژ و له ماوه ی هاوین و سه ره تاکانی پاییز دا که لکی لیوه رده گیرا. ههر که یه که مین به فری زستان ده که وت، ماشین ده گه ل جاده ی مه هاباد - سه رده شت مالواوی ده کرد و جیگی ماشین راده ستی کاروانچیانی پیاده و سوارکارانی ئه سپ و گویدریژ و ئیستر ده کرا. له وه رزی که مبارانی شدا به هه لکه وت جیپ یان ماشینیکی بارکیشی پیدای ده هات. له جادی مه هاباد - سه رده شته وه پوره جاده یه کی باریک هه تا (میریسی) ی کاک عه بدولای بایزئاغا کیشرا بوو، که تاییهت به عه ولآغا و کوره کانی و کاربه ده ستانی ده ولته تی بوو، که سه ردانی عه ولآغایان ده کرد. له میرسی هه تا گاگه ش کاروانه ریگیه ک بوو که به نیو شاخ و ته لان و چۆم و چۆلگه دا تیپه ر ده بوو. جاری یه که م که من به ره و گاگه ش وه پری که وتم، به دوو پۆژان گه ی شتمی. پۆژی یه که م له سابلآغه وه به پییان هه تا قاوه خانه ی عه ولآ کورده ی چووم و شه وی له وی مامه وه و به یانی دوایه، ههر به پییان که وتمه ری و له ریگی گوندی ئافانه وه، تاک و ته نیا و پرسیار پرسیار هه تا میریسی و له ویوه به ره و گاگه ش پۆیشتم. له ئافانه وه هه تا گاگه ش، ته نیا سی گوندی ئاوه دان له سه ر ریگامدا هه بوون؛ میریسی، شه کربه گ و گاگه شی خوارئ. هیشتا نه گه ی شت بوومه رووکاری شه کربه گ، که باران دایکردئ. به لام باران چ باران؟! گوپال بارانیک بوو که به قه ولی کوردی باشوور، له خوی به زیاد بی، ده تگوت به گۆزه هه لیده ریژئ. باش بوو سه گی مه ری شه کربه گ بۆم هاتن و شوانی مه ره کان ده فریام هات و هه تا به رده رکی مالی شه کربه گ، که په نکی خوی به سه ردا کیشام و نه یه یشت زۆر ته ر بيم. له شه کربه گ، له مالی کاک خدری شه کربه گ خۆم وشک کرده وه و هیلکه و پۆنیکم خوارد که هه تا ئیستاش نه مخواردۆته وه. مه نگور خه لکیکی یه کجار زۆر تاییه تن. ئه گه ر بلیم شه ریف و شه رافه تمه ندترین ئینسانی سه ر پووی زه مینن، زیده ره وییم نه کردوو. خه لکی دیهاتی مه نگور به هه ژار و ئاغا وه ته وه، گه لیک جارن دالده و پاریزه رانی پیای سیی راکردوو بوون. پیای سیی له ترسی ده زگای ده سه لات رایان ده کرد و به سال و دوو سال له دیهاته کاندای ده مانه وه و له هه ره سی ژاندارمان ده پاریزران.

مالی کاک خدری ئاودان بی، که کاک «سله مان»ی کوری خوئی ده گهل ناردم و ههتا نیو مالی گاگهش جاننای بو هه لگرتم و ده گه لم هات. هه رکه پییم نایه گاگهش، مندالی گاگهشی له و بهری کانی پیاوانه وه خه ریکی هه لبهز دابهز بوون و هه رکه منیان دیت به تیکرا گوتیان: "مدیر هات!" و چه شنی به چکه کهو، هه ر یه کهی به لایه کدا بوئی ده رچوون. دوو پوژیش پیچوو، ته نیا سی مندال شاگردم بوون؛ دوو کوپ و کچیکی کاک عه لی گاگه شی. به لام به ره به ره منداله کانم به «نوقلان = شیرنیات» ده سته مو کردن و نوزده مندالم کو کردنه وه؛ تاک کچیکی چلمنی فه قیروکه و شازده مندالی پرووته له و دووی که میک پوشته.

ئه وده مه ی که له مه درسه ی راهینان و په روه رده کردنی ماموستایان شاری ورمی دهرسم ده خویند و خوم بو ماموستایه تیی فیگره ئاماده ده کرد، سه ره پای وانه ی ئه ده بییات، تاریخ و جوغرافیا، فیزیک و شیمی، بیرکاری، زانستی سروشت ناسی، چونیه تیی ساز بوونی زهوی و که یهان، دوو کتییی ئه ستووری راهینان و په روه رده کردنی مندالان و کتیییکی ده روون ناسیشمان ده خویند. یه کیک له کتییبه کانی راهینانی مندال، عیسا سه دیق نووسیوو و ئهوی تریان کتییی جون دیقی بوو. جان دیقی له کتییبه کهیدا باسی راهینان و په روه رده کردنی مندالانی به شیوه ی مودرن ده کرد. جون دیقی ئامیری وهک ئوقه ره هید و سلاید و فیلم و سینه مای وهک ده زگای یاریکار بو راهینان و په روه رده کردنی مندالی ده میشکی ئیمه رو ده کرد. له کتییبه کاندا مندالی فیگره یان وهک په پووله و ماموستایان وهک گولی گولزاران په سم کردبوو که ئه وهی گرزی و تووره یی بی، تییدا نه بوو. لیدان و ئه شکه نه جی مندال، له کتییبه ناوبراوه کاندا به توونی ئاگر داکرابوو. مه درسه وهک هیلانه یه کی دیموکراتیک، ماموستا وهک فریشته یه کی میهره بان و شاگردیش چه شنی په پووله ی بال نه خشین پییاسه کرابوون. لیدانی مندال بقه بوو، به لام هه ر له و نیوه زانکوویه کی که ئیمه درسمان لیوه رده گرت و قه راربوو قال بکریین و له قالبی فریشته ی ئاسمانیدا رو بکریینه وه و ببین به چه زه تی عیسا، به داخه وه من دوو جاران که و تمه بهر شهق و مست و پیلاقه و دارکاری زور بی ره حمانه ی سه روکی ئه و نیوه زانکوویه. وهک توو بلایی سه روکی نیوه زانکووی راهینان و په روه رده کردن منی به لیدان ده توانده وه و ده یکرده فریشته ی په حمهت!! ده مه وی بلیم که له سیسته می راهینان و په روه رده کردنی ئیرانی ئه و سه رده مه دا، فه لسه فه ی یونانی کون و عه ره ب - ئیسلامی، بالی زالی به سه ر ئاسمانی خویندن و خویندنگه کاندا کیشابوو. راسته مه کته ب و حوجره ی مه لا و فه قییان جیگای خویمان به مه درسه دابوو، به لام روحی فه لسه فه ی راهینان و په روه رده کردنی مندالی مه درسه، هه روا له کووله کهی ئه و دیوه کونده ا مابوو که ئابین فتوای ده سه لاتی پیدابوو. له ئاستی فه لسه فه ی چه پره کی عه ره بی - ئیسلامیدا، ئیتر کتییی جان دیقی و عیسا سه دیق و ماکاره نکو Makarenko، یاسینی قورئان بوون و گوچیچه مردوو له بیستنیان بیبه ری بوو. هه رکه گه یشته گاگهش،

تیگه‌یشتم که ئامیری وهک ئۆفه‌ره‌هید و سلاید و فیلم و سینه‌مای جۆن دیقی گشتی خه‌ون و خه‌یالن.

له گاگه‌شدا، ئاغای دئی ژووریکی یهک په‌نجه‌ره‌یی بۆ سازکردبووین، که مه‌دره‌سه‌یان پیده‌گوت، به‌لام نه‌ کورسی بۆ دانیشتن، نه‌ میز بۆ له‌سه‌ر نووسین، نه‌ ته‌خته‌ره‌شه‌ بۆ نووسین و نه‌ کتیب بۆ خویندن؛ هیچمان نه‌بوو. به‌لین بوو دوی هه‌فته‌یه‌ک، ئیداره‌ی فه‌ره‌هنگ ئه‌و شته‌ پێویستانه‌مان به‌ پشتی ئیستراندا بۆ بنیڕیت. به‌لام به‌ نه‌بوونی ئه‌وشتانه‌ش، من بیکار دانه‌نیستم. چه‌ند ده‌فته‌ری سووکی که‌م په‌ر و ده‌سته‌یه‌ک قه‌له‌می بیست ده‌نکی و قوتیله‌یه‌ک گه‌چی قه‌له‌میم ده‌گه‌ل خۆمدا هینابوو. چه‌تره‌که‌ی خۆم هه‌له‌وشاند و پارچه‌ ره‌شه‌ی چه‌تره‌که‌م کرد به‌ تابلۆ ره‌شه‌ و به‌ چوار بزماران له‌ دیواری دیوه‌خانی مالی کاک عه‌لی گاگه‌شیمان داکوتا. له‌ سه‌رتای کار دا، چونکه‌ مه‌دره‌سه‌که‌مان رووت و بی‌ که‌ره‌سه‌ی کار بوو، له‌ دیوه‌خانی کاک عه‌لی ئاریا دا ده‌رسمان ده‌خویند. کاک عه‌لی گاگه‌شی، ئاغا دئی گاگه‌ش بوو. له‌ راستیدا بناغه‌ی سازکردنی مه‌دره‌سه‌ و بانگیشتی معلم و دامه‌زرانی مه‌دره‌سه‌، هه‌ر به‌ ئه‌رکی ئه‌و جیبه‌جی کرابوو. مه‌دره‌سه‌که‌مان ره‌ق و رووق بوو و به‌ که‌لکی ده‌رس خویندن نه‌ده‌هات. هه‌ر بۆیه‌ له‌ سه‌ره‌تای کار دا له‌ دیوه‌خانی مالی کاک عه‌لیدا ده‌رسمان خویند. به‌لام گه‌لیک جارێ که‌ میوان ده‌هاتن، ئیمه‌ بی‌ جیگا ده‌ماینه‌وه. به‌ ناچار له‌و ژووره‌ی که‌ وه‌ک مه‌دره‌سه‌ بۆمان ساز کرابوو، من و شاگرده‌کانم به‌ردمان کیشا و له‌ جیاتی کورسی بۆ دانیشتن، دوو ریزمان کورته‌ دیوار هه‌لچنی و به‌ گیای وشک دۆشه‌گمان له‌ سه‌ر ساز کردن و منداڵ له‌ سه‌ری دانیشتن و سه‌ربه‌خویمان وه‌رگرت. پارچه‌ ره‌شه‌ی چه‌تری خودا لیخۆشبوومان به‌ چوار بزماران له‌ دیوار دا و ده‌ستمان پیکرد. هه‌تا تابلۆ ره‌شه‌ی چه‌تره‌که‌مان به‌ پیت و وشه‌ پر ده‌بۆوه، بۆ نووسینیکی تازه، ده‌بوایه‌ له‌ ده‌ری بیته‌کینین و ئاسه‌واری کۆنی له‌ سه‌ر بسپینه‌وه‌و دیسان به‌ چوار بزماران له‌ دیواری دابوکتینه‌وه‌ و کاری خۆمانی پێ مه‌یسه‌ر بکه‌ین. مانگ و نیویک به‌سه‌ر چوو، خه‌باریان هینا که‌ شتومه‌کی پێویستی مه‌دره‌سه‌ی گاگه‌شی سه‌ری، گه‌یشتۆته‌ سیاقۆلی خواری. پاژده‌ پۆژی خایاند و به‌ هیممه‌تی کاک عه‌لی گاگه‌شی، گیازی بووکی مه‌دره‌سه‌ی گاگه‌ش، به‌ پشتی چه‌وت ئیسترانه‌وه‌ گه‌یشتی. کتیبی ده‌رسی و ته‌خته‌ره‌شه‌ و گه‌چ و میز و کورسی هاتن و من و منداڵه‌کانیش کورته‌له‌ دیواری ده‌سکردی خۆمان و دۆشه‌گی گیای وشکمان لابرده‌ و میز و کورسی و ته‌خته‌ره‌شه‌مان دامه‌زراند و پۆلی خویندنمان ئاوه‌دان کرده‌وه. باش بوو هه‌تا که‌ره‌سه‌ی کارمان گه‌یشتی، سه‌ره‌تاکانی ئه‌لفویمان خویندبوو. ئه‌و منداڵانه‌ی که‌ خۆیان و دایک و باب و نه‌نک و باپیر و سه‌دان پشتی ئه‌ولاتریشیان، قه‌ت قه‌ت تاک وشه‌یه‌کی زمانی فارسییان به‌گۆی نه‌گه‌یشتبوو، ده‌بوایه‌ به‌ داری زۆری وشه‌ و ده‌سته‌واژه‌ و رسته‌ی زمانیکیان به‌ میسکدا بکریت، که‌ به‌ خه‌ونیش نه‌یان بیستبوو.

مندال و گهوره ی هەر نهتهوهیهک له ده می خهوتن و خه و بینیندا، به زمانی دایکی خویان خهون ده بینن و هەر بهو زمانهش له ئاخیرین چرکهکانی ژیا نی سهرده می مردنیاندا، ئاخیر غه لده غه لدی مالاوایی به گوئی ئازیزانیان راده گه یه نن. بو ههنده نهتهوهیهکی سهردهست گه لیک شووره ییه که به داری زوری، زمانی خویان به سهر خاوه ن زمانی دیکه دا ده سه پینن. شوره یی و سپله یی هه ره قیزه ونیش نه و سیسته مه سیاسییانه ده گریته وه که پی داده چه قینن و به سوغرا چینن و کوبرا هوئندنه وه، ده لئین ئیلا و بیلایانه نابی باسی نهته وه بکریت و ده ربپینی زمانی زگماکی و فه ره هنگی نهته وایه تی نیشانه ی پاشقه پوئی و گه مژه یی و کونه په رستییه. له ولاتیکی فره نهته وه یی وهک ئیراندا، ده کری ئازهری به زمانی خوئی بدوئی و بخوونیی، کورد و لور و عه رب و فارس و گیلهک و به لووچ و ئه وانی دیکه ش هه ره ئه و مافه یان هه یه، به لام ده کری زمانی سه رتانه سهریی ولاته ئیشتراکییه که یان ئینگیزی بی و گشتیان به زمانی سه رتانه سهری له یه کتر تیگه ن.

دوای کوتایی دهرس، من، چیرۆکی سازکراوی خوم بو مندالان به کوردی ده گوتنه وه و ههنده وشه ییه کی خویندراوی فارسیش که هاوتاکه ی له چیرۆکی کوردیدا هه بوو، هه ر دووکیانم له سه ر تخته ره شه بو ده نووسینه وه. منداله کان له کاتی خویندنه وه یاندا، ئه وه ی که ه ی زمانی خویان بوو، ده تگوت شه کره ده یخون و ئه وه ی دیکه ش که ه ی زه مانی فارسی بوو، ده تگوت رنه که به سه ر ئاسندا ده یکیشن. پاییز تیپه ری، به یانه ییه ک که له خه و هه ستاین، نیو گه ز به فر باریبوو. دوینی ولاتیکی سه رسه وز و ئیمرو ن نیو گه ز به فر؟! زورم پی سه یر بوو، به لام پیاویکی زور روو سووکی قسه خوئی میه ره بان گوئی:

– « ئه وه ی به فره ت پی چونه مودیر؟! »

گوتم : مام ره سوو ، ئه وه بوچی به فرا ئاوا زوو باری؟!

مام ((ره سووی میر)) پیکه نی و گوئی:

– « کاری خودایه و چی ده گه ل نایه. ئیره گاگه شه و هه تا ئاگری نه ورۆزی

ده کریته وه، تازه ریگای گاگه ش و شار گیرا. »

قسه و بوچوونی مام ره سوو، راست بوو. به فر به دوای به فر دا باری و ریگا گیرا و من که وتمه ناو قه فه ستی به فری سپی. ئیتر سینه ما و قاوه خانه و شه قام و هاتووچوی دۆستان و دیتنی دایکوباب و خوشک و براشم چوو. گردی به رمالان رنوویه کی وه ای گرت، که کلاوه ی رنووکه ده گه ز زیاتر به ره و داوینه که ی شور بیوه وه.

زستان داها ت، به لام زستانیکی به خیر و بیر بوو بو من. شه ویک له مالی مام ره سووی میر، که کوره گه وه که ی ئاوا لم بوو، بانگیان کردم. که چومه ژووری، چوار پیشمه رگه ی پر چه ک دانیشتبون. ئه وه یه که مین جار بوو دوای جوانه مه رگبوونی کوماری کوردستان پیشمه رگه م ده دیتنه وه. به مندالی دیتبووم که ئیوارانه باوکم و

مامم چهکیان دهبهست و وهک پيشمه رگه ی چاوه دپیری مالی پيشهوا قازی محمد، دهرویشتن و ههتا نیوهی شهو کیشکیان دهکیشا. دیتنه وهی له پیری پيشمه رگه، توژیکی تاساندم. بهلام یهکیک له پيشمه رگه گان هه ر ئه وهنده خومانی و گیانی گیانی دهگه لم دایبهست، که زور زوو دهگه لیان کولام. ئه و پيشمه رگه یه به «قهیماس» یان بانگ دهکرد. ئه وانی دیکه یان ناویان که ریم و محمد و قه دو بوو؛ ناوه کانیان لباره ناو بوون. له ماوهی ئه و چوار روزهی مانه وه یاندا، جگه له من و چهند که سیکی دیکه، که سی دی نه هاتن و نه چوون. شه وانه له مالی مام ره سووی میړی و له روزهی شادا له دهروهی دی و له شوینیکیدا به ناوی «پان کیلو» ده مانه وه. من پیم وابوو به میوانی هاتوون، به لام دوایی تیگیه یستم که بو سازماندهی و کاری ته شکیلاتی به دیهاتاندا دین و دهچن. له ماوهی ئه و چوار شه وه دا، قهیماس باسی شورش و پيشمه رگه و بنکه ی سونی و کاک فایق «سلیمانی موعینی» و کاک ئه حمده توفیق «سه یید عه بدولای ئیساقی» ی بو کردم. باسی بارزانی و ماموستا هه ژار و ئیزگه ی رادیو و یه کییتی ژنان و لاوان و خویندکارانی شار و لادیی کوردستانی عیراقی بو کردم. ته نزیما ت و شانه و بنشانه سازکردن و گه لیک شتی تریشی به گویمدا خویند. بو شهوی ئاخر که چوومه وه لایان، کوله پشتیه کی سهربازی و چوار بهسته حبه ی ژانه سهر و چه خماخیکی جگه ره داگیرساندن خومم بو بردن. هه ر چواریان ئه وهنده یان به شته کانی من هه لکوت، که پییان وابوو دنیا م بو بردوون.

زستانی کویشتانان زور دوور و دریزه و کوتایی نایه. ههتا به هاری، زیاتر له چوار پینج جارن پيشمه رگه هاتن و به دیهاتاندا گه ران و رویشتنه وه. جاریک نامه یه کم بو کاک ئه حمده توفیق نووسی و به کاک قهیماسدا بوم نارد. له نامه که مدا دوا ی خو ناساندم، ههنده بیره وه ریبه کی ئه و سه رده مه شم تیدا گونجاندم. یادی یه که مین قستیوالی ئاشتی مه زنی جیهانی، که له باغی مکایی نزیک به شاری مه هاباد به رپوه چوو، بوم زیندوو کرده وه. بوم نووسی که له و قستیواله دا کاک عه بدولای ئیساقی و کاک سلیمان موعینی دوو سازمانکاری سه ره کیی قستیواله که بوون. من ئه ودهم یانزده سانیک بزوژی نه سه روت بووم و دهگه ل سی هاوکلاسی خوم، واته ره وانشاد محمد گادانی و عه زیز ف... ره سوول س، له به نداوه که ی باغی مکایی په رپه وینه وه. له ده می په رینه وه ماندا تووشی کاک سلیمان هاتین. کاک سلیمان ئیمه ی نارد وه ئه و بهری به نداوه که و وهک قولسوری چاوه دپیر، ئه رکی چاوه دپیری جاده ی پی ئه سپاردین. ئه مه یه که مین کاری ته شکیلاتی بوو بو من. ئه رکی چاوه دپیری و قولسوری، سه د ئه وهنده ی تری بزوز و هه لسووراوتر کردم. بوم نووسی که کاک عه بدولای ئیساقی که ئیستا ئه حمده توفیقه، له کوبونه وه ی بیده نگه جه ماوه ر دا دهنگی به رزی هه لبری و دهنگی گه یشته ئیمه و ئیمه یش گوئ به دهنگه وه و چاوه کانمان بهم بهر ئه و بهری جاده دا ده پیروانی. له پردا، له و پیچه ی که له

مهحمودكانهوه بهرهو باغى ميكايل دههات، ديتمان ئهوه دوو ماشيني كهمانكارى پر له ژاندارمان بهرهو ئيمه دین. من گورجیک خۆم به بهنداوهكهدا كردهوه و هاتنى ژاندارمهكانم به كاك سلیمان گوت. كاك سلیمان به دهنگیكى بهرز گرماندى و گوتى:

« ههوالان هيچ مهترسين. دوو ماشینی ژاندارمان بهرپوهن، بهلام ئيمه ده بيست ئهوهندهى ئهوانمان خهلك دهگهله. تكايه له سهر جيگای خۆتان دانیشن و گوى بدهنه پهيامهكان. »

دوايه هات و بهمنى گوت: خيپرا به رهفېقهكانت بللى له بهنداو بدن و بيينهوه لای خۆمان. بهلام من كه گهيشتمهوه ليواری بهنداوهكه، سهربازهكان له سهر جادهى روو به باغى ميكايل، لولهى تفهنگيان روو به باغ راگرتبوو و گوى له مستى سهرگورد ((رادپور)) چۆكيان دادابوو. دوو رهفېقهكانى من لهوئى نهمابوون و به ههوارازهكهى لای پردى سوور دا رايان دهکرد. منيش خۆم به ئاوداگرد و به شوينياندا غارم دا. دهنگى تهقهى تفهنگ بهرز بووه و ئيمهيش زور ترسايين. باش بوو ئيمه له جاده كلمان كرد و بهرهژير پهنامان برده ژير چنارهكانى سهرهوهى باغى مكايلى. لهويوه كارهساتى نيو باغى مكايلىمان لى ديار بوو. كوره ههژاريك به ناوى هسهنى رهمهزانى به گوللهى ژاندارم كاسهى سهرى ههنگيرابوو. هسهنى رهمهزانى له باوهشى كاك عهبدو لای ئيساقيدا گيانى ده رچوو. سهيد عهبدو لا كراسى خويناويى هسن رهمهزانى دادپى و له سهر داريكى هالاند. ئالای سوور به دهستهوه و تهرمى خويناويى ده باوهشى دا، پر به باغ و شاخ هاواری راگرتنى ههفالانى كرد. كاك عهبدو لا ده يگرماندو ده يگوت مجازاتى قاتلين... مجازاتى قاتلين... ئيمه له پاناگهكهمان هاتينه دهري و به جاده دا ههلاتين، له پر ديتمان دوو ماشينهكان به شوين ئيمه دا دین. عهزىز ف. وهك چۆكى وشك بووى، له هالان كهوت و دانيشت. ههر ئهوه دم كه دوو ماشينهكان به بهردهمى ئيمه دا تيده په پين، من به وردى سهيرى پشتى دوو كامانكاره كانم كرد و دوو كوردى نامردم تيدا ديتن كه له نيوان دوو ريزى سهربازه دانيشتوو هكاندا، له سهرپى راوهستا بوون و دهگه ل رازه رازى ماشينهكان سهمايان ده كرد. دواى گهيشتنه ومان بو شار، خهلكى شارى مه هاباد پزابوونه شهقام و به تيكرا ده يانگوت و ده يانگوته وه: مجازاتى قاتلين.. مجازاتى قاتلين.. بو سبهينى و گه ليك روژان ده موستراسيون له بار نه كهوت. يه كيك له روژه كان كاك سلیمانم بو هه لكهوت و ناوى دوو كورده جاشه كانم پيگوت...

كاك ئه حمهد توفيق ولامى نامه كانى بو ناردمه وه و ده گه ل نامه كانى، ههر جاريكيش دياريه كهى بو ناردم. يه كه مين ديارى ئه وه به ريزه، پارچه يه كهى رهشى به لو كه چنراو بوو، كه يه كيتى ژنانى كوردستان شيعريكى نيشتمانبيان له سهر زه مينه ي رهش چنيبوو. ئه وه خه لاته گرانباييه م له ژوورى كلاسى دهرس و له جياتى ويينه ي شای ئيران، له به رزايى تابلو ره شه ي پوله كه مدا هه لواسى. شايانى ئامازه يه

که یه کیتی ژنانی شوږشی کوردستان، له ژیره وهی شیعی نیشتمانیدا، تابلوکه یان به نووسین پیښکه شی ماموستای فیږگه ی گاگه ش کردبوو.

دوو مانگ له به هاری سالی 1342 تیپه پ یبوو، که روژیک خدری ره سووی میړی هاته مه درسه و به سرته ی ژیر گوږیان مزگینیی هاتنی دهسته پیښمه رگه ی تازه و به رپرسیکی گه وره ی پیډام. نیورای هر چاوه پروان بووم که خدر به شوینم دابیت و بمباته لای پیښمه رگه کان، به لام نه هات. بو سبهینی خدر هات و خه به ری هاتنی کاک سلیمان موعینی پیډام. له خوشیان چی نه مابوو دهرس و مه درسه جی بهیلم و به تره ختن بچه لای کاک سلیمان. به لام خدر ساردی کردم هوه و شوینی کاک سلیمان پی نه گوتم. نه وی روژ هیچ، به لام بو سبهینی دوی کوئی دهرسی منداله کان یه کسه ر به ره و (پان کیلو) یه وه ری که وتم. له دوره وه من پیښمه گم له سهر به رده کان ده دیتن و ده مزانی نه وانیش من ده بینن. یه کسه ر چومه لایان و به دیتنی کاک سلیمان گه شکه بووم. به گهرمی بوو چووم و سلاوم لیکرد، به لام کاک سلیمان زور سارد و سر جوابی دامه وه و هیچ به خیره اتنی نه کردم. من خوم پی ناساند و گوتم که من فلان که سم و ره فیک و هاوکلاسی عه بدولای براکه بییم. کاک سلیمان قسه ی بریم و گوتی ده تناسمه وه و ده زانم کی و چ که سی. به لام نیمرو به هاتنت تووره م و ده لیم به خیر نه یه ی... من له و جیهی که لی راوه ستابووم وشک هالاتم و شهرم له خوم کرد. پیم وابوو کاک سلیمان شک و گومانی لیم هه یه و به پیاو خراپم ده زانی. به گله یی پیم گوت که منیش وه ک خوی شهیدای نه و رپیازهم. منیش له قه ده ر خومه وه نه قلم هه یه و تیډه گم و ده زانم که له وه تی نیوه به دیه اتاندا ده گه رین و ده گهل خهلک ده دوین، خهلکی دی به ته وای گوږاون. بو یان گپراومه ته وه که جاران له سهر بستیک زه وی، چوره ناویک و ته نانه ت له سهر سه گیکیش دوزمنیا یه تی یه کترین کردووه و سهر و گویلاکی یه کترین شکاندووه. شکایه ته که یان بردوته به رده ستی ژاندارمان. ژاندارمی دوزمنیش دوی تیپه لدان و سووکایه تی پیکردن، پاره ی لی نه ستاندوون و بو دوزمنیا یه تی یه کتر تیزتری کردوونه ته وه. به لام نیستا من به چاوی خوم ده بینم که خهلکی دی وه ک برای بربره ی پشتیان لی هاتووه و کیشه ی خویان له سهر ده ستی پیښمه رگه چاره سهر ده که ن. من نه مانه ده بینم بو یه سه رزه ده هاتوومه ته لاتان و ده مه وی ره گهلان بکه وم و بیم به پیښمه رگه ...

نه مجار کاک سلیمان پیکه نی و گوتی: "به خوی گه جی!... من ده لیم پیم خوش نییه خومان لیډه ی و تو ده ته وه ی ره گهلان که وی؟! "

گوتم: " کاک سلیمان هه تا پیم نه لی بوچی لیم تووره ی و ناخوای بیمه لاتان، من لیره ناروم؛ بشم کورثی ناروم. "

نه مجا کاک سلیمان به نارامی پی گوتم: " من ده تناسم و له بیرمه که ده گهل عه بلای برام هاوکلاس و برادر بووی و ده هاتییه مالی نیمه و وه ک کوری مالیت لی هاتبوو. به لام گوی بگره، بو یه پیم خوش نییه خوت دم به زمه وه ربه ی و خوت به

خه لکی ديهات بناسيني، چونکه من ده زانم ده ور و دوکان هر به مجوره ناميني و له وانه يه ريگای هاتن و چووني پيشمه رگه ببه ستریت و ده سه لاتی ساواک و ژاندارم له ديهاتدا هيژ بگريته وه، نه وده م هر له په نای گوچکه تدا که سيک هه لده که وي که زور نامه ردانه، وه که و بتگرئ و راده ستي ساواکت بکاته وه. نه وده م نه مه دره سه ده ميني و نه معلیم... تو معلیمی و بووني تو بو نه م خه لکه هه ژاره، له سه ت پيشمه رگه باشتره. تو برو و خوت له م به زمه وهرمه ده. سه ري خوت به رده وه و ده رسي خوت بلئ و مندا ل په رورده بکه. به لام با نه مه شت پي بلیم که بهر له هاتنم، کوره کان باسي تويان بو کردووم و زوريشيان له لای من هه لکيشاوي، به لام من خوم لي نه ناس کردووه و گوتوومه نایناسم... هه سته و ريگای خوت بگره و مندالی ديهات بکه به نينسان. هر ئيستاش هه سته برو و باسي پيشمه رگه و ديتني پيشمه رگه ش به لای هيچ که سيکيشه وه مه که.

من به دلشکاوي هه ستام و رویشتم. نه گه رچی ناموژگارييه کانی کاک سلیمان گه ليک ژیرانه بوو، به لام لاساريي خوم گوئی کپ کردم و گویم نه دايه په ندي پياوي زانا. به قسه ي نهوم کردبايه، نه تووشي هه لداشتن و دوورخسته وه وه ساواک ده هاتم و نه ده ستیشم له هه موو شتيک ده بردرا.

سالی خویندن به سه ر چوو. بو پایيزی داهاتوو گه رامه وه گاگه ش و سالی دووه می خویندنمان ده ست پیکرده وه. ژماره ي خویندکاره کانم گه يشته بيست و يه که که س و ژووری خویندن پر بوو له مندالی گاگه شی. له ده می ده رس خویندن و نووسين و پرسيار و وه لامدا، ده تگوت بيست و يه که به چکه فرشته ي خه يالين و سه يری من ده که ن. هه موويان جگه له چواريان، مندالی هه ژاری پيخواس و روته له بوون. سي منداليان، کوپ و کچی کاک عه لی ئاريا بوون و يه کيانيش کوپي کاک خدری شه کربه گی بوو که له مالی کاک عه لی ئاريا ده ژيا.

له بېرم چوو له پيشدا ئماژه به شتيک بکه م که نه و شته بو من گه ليک گه وره و ئازيز و له هه مان کاتيشدا يه کجار زور خه مناکانه يه. من هر له سه ره تا و له ده سپيکی کار ده گه ل مندالانی گاگه ش دا، منداله کانم وه ک برا گچکه کانی خوم خوش ده ويست و دل م پييان ده کرايه وه. دواي کوتايی ده رس، منداله کان ((قاميان)) بو ده گوتم و جار جاريش من شيعريکم بو ده خوینده وه. له نيو منداله کانداه تهنيا منداليک بوو که دواي شيعر خویندنه وه م له ژير ليوانه وه ورته ورتيکی ده کرد. روژيک له په حماني ئاريا م پرسى که عه بدوللای هه رراف بوچی دواي من ورته ورتي دی؟! په حمان گوتی: "نه وه ي نه تو ده يلی، عه ولا ده يلیته وه. به عه ولا م گوت: "دا بوم بلئ عه بلا گيان با بزانه چی فير بووی له و شيعره ي بوم خویندنه وه. عه ولا وه لامی دامه وه: "ئاغا مدیل چنينه!" به لام په حماني ئاريا له په نا بالی دا گوتی: "ئاغا مدير، نه وه ي که نه توو ده يلی، عه ولاش ده يلیته وه."

رۆژیک دواى دهرس، تاک بهیټیکى مولانا جامى - م ههر بۆ خۆم گوتوه، که عبدالوا
دواى من دهستى به ورته ورت کرد. عهبدولام بانگ کرده بهر تابلۆ رهشه و گوتم
ئهوهى له ژیر لیوانت دا گوتت، بهرز بۆ مندا لا کهنى بلئى. سهرم سوور ما که عهبدولوا
تاک بهیټه کهى ئاوا خویندهوه: "من که بو تالیم میان بستهام از غرز سود و زیان
رهستههم." ئهم تاک بهیټه بهمجورهیه: "من که به تعلیم میان بستهام - از غرض
سود و زیان رستهام".

چهند رۆژیک پیچوو. دواى کۆتایی دهرس، ههموو رۆژیک عهبدولام له پهناى خۆم دانا
و له سهر قاقهز فیرى کۆ کردنهوه و لیك دهرکردنى ژمارهى دوو رهقمى حیساب - م
کرد و چهندیكى تریشم بۆ نووسى که بیباتهوه مالى و سبهینى بۆم بینیتهوه بزانه
فییر بووه. سبهینى بۆی هیئامهوه، ئهوهى بۆم نووسیوو، ههر ههمووى به پوختى ولام
دابوو و بۆ خووشى چهندیكى تریشى ساز کردبوون و حیساب کردنه کهى تهواو راست
بوون. رۆژیک بانگی مالا غهفوورى براگهورهى عهبدولام کرد و لیم پرسى که چ کهسیک
له مالیدا یارکاری عهبدولایه بۆ دهرس و مهشقهکانى؟ مهلا غهفوور له ولامدا گوتى: "
له مالى ئیمه دا هیچکس رهش له سپى جیا ناکاتهوه که بتوانى یاریکای عهولا بئى.
ئهوه ههر عهولایه که دیتهوه مالى بهسته و مهقامان به زمانى فارسى دهلیتهوه."
له دیهاتهکانى ئیمه دا ئهو کهسانهى که بنى عهباسین، مهلایان پیدهگوترئى. بنى
عهباسیهکان مار پیانیهوه نادا و تهنانت کهسیکی که مار پیوهى داوه، دهلین به
تقى زارى بنه عهباسیهکان چارهسهر دهکرین و ژارى مار نایان کووژئى. عهبدولای
حهراف باوکی نهماوو؛ مام وسین مامى عهبدولوا بوو. من رۆژیک چووومه مزگهوت و
دهگهل سۆفى وسین دانیستم و باسى ئهو پییز و توانایهه کرد که به عهبدولوا براره.
گوتم که عهبدولوا داهاتوویهکی روونى له بهره. ههرکه گوتم له داهاتوودا دهبئى
عهبدولوا بچیتته شار و لهوئى بخوینئى. سۆفى وسین به خهیاالى خاوى من پیکهنى، بهلام
هیچی نهگوت. له ماوهى سال و نیویک دا، عهبدولوا توانى ههتا کلاسى پینجهمی
سهرهتایی ههموو دهرس و وانهکان به تهواوى فییر ببیت. من بۆ نهوورۆزى سالى
دووهم، ههموو ئهو لاپهراڤه که عهبدولوا ههشت سالانى کارى له سهر کردبوون،
برمهوه شار و رۆژیک وهختى دیدارم دهگهل رهئیسى ئیدارهى فرههنگ وهرگرت و
دهگهل نیشاندانى ههموو لاپهراڤهکان، داستانى شاعر خویندنهوه و دووپاتکردنهوهى
عهبدولام بۆ گیرایهوه؛ گوتیشم که له ماوهى ئهو یهک سال و نیوهدا، عهبدولوا کلاسى
پینجهمی به سهرکهوتووئى به ئاخهر گهیااندوو و من به نیازم له نیوسالى داهاتوودا
کلاسى شهشه میشى له سهر به تاقى بکه مهوه. رهئیس لهو مروقه پیاوچاكانه بوو. به
بیستنى داستانه که و به دیتنى تهمرینهکانى عهبدولوا، یه کجئى بهلینى پیدام که سالى
داهاتوو عهبدولوا دینیتته شار و ههموو ئیمکانیاتی ژيانى عهبدولوا، له لایهن دایه رهى
فرههنگى مههابادهوه ئاماده دهکریت. من دواى نهوورۆز به دهستى پرهوه گه پامهوه
گاگهش و مزگینم به مام مهلا وسین دا که داهاتووئى عهبدولوا روونه و سالى داهاتوو

له شار دهخوینیت. سوئی وسین وهام لی دهرهه لَبوو، که چی نه مابوو قووتم بدات. به هات و هاواره وه گوتی: ئەتوو ناجایز دهکهی کوری من ده بهیته شار! من ناهیلیم دهرسی شهیتان به کورم بدهی .. دهینیرمه لای مهلا، دهرسی رهحمانی پی بدری. سوئی وسین نهیهیشت عهبدولا بیته وه مهدرسه. من چوومه لای و داوام لیکرد و له بهری پارامه وه که ریگا بدا عهبدولا ههر له مهدرسهی گاهه شدا بمینیته وه و دریزه به خویندن بدات، بهلام سوئی دیسان باسی دهرسی شهیتان و دهرسی رهحمانی به گوی دادام و پیی چهقاند و گوتی که دهرسی شهیتان به کورانی خوم ناهم. من هاوارم بو کاک علی ئاریا و بو وهستا سیمان و خدری ئەحمه دانی برد، که ئەوان پیوانی ماقوولی گاهه ش بوون. سوئی جوابی ئەوانیشی نه داوه و عهبدولای لی ئەستاندینه وه.

سالی سییه می خزمه تی معلیمایه تیم جیگیان گوریم. پینج سالان له دی و سی سالان له شار کارم کرد و له پر هه لیان داشتم و دووریان خستمه وه و له شاری ((ساوه)) به عهرزییان دادام. بهلام من کولم نه دا و چوومه تاران و به یاریکاری چهند کاربه دهستی ناسیاو، که هه موویان کورد و کونه سیاسی بوون، له تاران نیشته جی بووم. ههر به یاریکاری ئەو کاربه دهستانه ش له شوینیکی باش دایان مهزراند و هاوکات دهگهل کار، له کونکوری زانکو دا سه رکه وتوو بووم. دواي کوتایی دهرسی زانکو و تیپه رپوونی ههوت سال دوورخستنه وه م، ریگای گه رانه وه یان بو کردمه وه و له شاری مه هاباد له سی فیگرگی پۆلی ناوه ندیدا دهرسم گوته وه. ته مه نی دهرس گوتنه وه ی ئەمجاره که م گه لیک کورت بوو؛ هیشتا پینج سال تیپه ر نه ببوو که ده ور گوردرا و پژی می پاشایه تی هه لگیرا و مه لا له جیگه ی شا دانرا. من و گه لیک له هاوری و شاگرده کانم ریگای شو رشمان گرته بهر و به هومیدی رووخانی حوکمی مه لایان و دامه زراندنی سیسته میکی نویی سیاسی - ئابووری شارمان جی هیشت و په نامان بو شاخ و لادی و چیا و چولان برد. ئەو شیوه خه باته ی که ئیمه نه دانسته هه لمان بزارد و خومان پیدادا، هی سه رده می دهر به گایه تی، واته سه ده کانی نیوه راست بوو. له سه رده می دهر به گایه تی سه ده کانی نیوه راست دا، ئەگه ر هیزیکی دژ به حکومه ت بو وه رگرتنی مافیکی زهوت کراو له حکومه ت راسابایه، گوند و دیهاته کانی داگیر ده کرد و ریگای که لوپه لی دیهاتی بو شار راده گرت. له سه رده می دهر به گایه تی سه ده کانی نیوه راستدا، شاره کان به دیهات به ریپده چوون و ئەگه ر سه رچاوه ی هه نارده ی دیهات بو شار بهری پی گیرابایه، شاره کان چوکیان پیدا ده درا و تیداده چوون. هیزی راپه رپو له ریگای دیهاته وه شاره کانی گه مارو ده دا و پادشا و ده سه لاته که ی ناچار ده کرد بدن و خواست و ویستی شو رشگیران دابین بکن. بهلام له سه رده می سه رمایه داری دا ئەو ده ور و دووکانه به ته وای گوراوه و دیهاته کان چاو له دهستی شاره کانن. واته ری کخراوه ی ههر هیزیکی سیاسی له شاره کاندان ئەگه ر خاوه ن هیز و ده سه لات بن و له باری سازمانکارییدا زورایه تی به شه کانی ره نیوه یانی به ره مه جه جورا و جوره کانی

شاره‌کانیان له دهست دابیت، به یهک فه‌رمانی دانیشتن و ږاوه‌ستان و مانگرتن، پشووی شار ده‌به‌ستن و دیهاته‌کانیش که به شاره‌کان به‌ږی ده‌چن، له جیاتی چهک و شه‌ر و هی‌رش، ده‌زگای ده‌سه‌لات ناچار به ته‌سلیم ده‌کهن. به‌لام ئی‌مه به‌شیوه‌ی ده‌وری سه‌ده‌کانی نیوه‌ږاست، ویستمان له گونده‌کانه‌وه شار گه‌مارو بده‌ین، که‌چی ئی‌مه خو‌مان گه‌مارو دراین!!

ئی‌مه بووین به پی‌شمه‌رگه و که‌وتینه‌جه‌وله و خولانه‌وه و به‌رگری کرد. ژماره‌یه‌ک له هاورپی‌انمان بو دانانی بنکه‌یه‌کی نزیک به شاری مه‌هاباد، ږه‌وانه‌ی ناوچه‌کراین. تیمه‌که‌ی ئی‌مه توانی دوو بنکه‌ی پشتیوانی بزووتنه‌وه‌که له گاگه‌شی خواری و له سلوک دا بکاته‌وه.

دوای تی‌په‌رینی زی‌ده له بیست سالی‌ک، جاریکی تریش به "گاگه‌ش" شاد بوومه‌وه. بیست و چه‌ندسال پی‌شتر وهک معلم و دوايه‌ش وهک پی‌شمه‌رگه!

له گاگه‌شی سه‌ریدا به‌شوین شاگرده‌کانمدا گه‌ږام و ژماره‌یه‌کیانم دیتنه‌وه که یه‌کیک له‌وان عه‌بدو‌لای هه‌ږاف بوو، به‌لام خو‌زگه‌قه‌تم نه‌دیتبایه! نه‌وه‌بدو‌لایه‌ی که هومیدیکي مه‌زنی داهاتووی نه‌وه‌خه‌لکه‌بوو، پیاویکی له‌ږی لاوازی چرچی مالویران بوو که جگه له خزمه‌تی بزن و مه‌ر، هی‌چ هونه‌ریکی تری نه‌ده‌زانی. دیار بوو که سو‌فی وسینی مامی عه‌بدو‌لا، ده‌رسی ږه‌حمانی باش به عه‌بدو‌لا دابوو. جگه له عه‌بدو‌لا، چه‌ندیکی ترم له شاگرده‌کانم دیتنه‌وه، که هی‌چیان له عه‌بدو‌لا خاستر و گه‌شتر و پی‌شکه‌وتووتر نه‌بوون.

من گاگه‌شی نیم و له گاگه‌شدا له دایک نه‌زاوم. ته‌نانه‌ت که‌س و کاره‌کانیشم قه‌ت گاگه‌شیان نه‌دیتبوو. به‌لام گاگه‌ش یه‌که‌مین ماموستای ږاهینان و په‌روه‌رده‌کردنی خو‌م بوو. من له گاگه‌شدا فی‌ری ژیانی ناو کومه‌لگا بووم. ژیانی هه‌ژاران‌ه‌ی خه‌لکی گاگه‌ش، په‌یامی نه‌وه‌جیاوازییه‌قورس و جگه‌ربره‌یان له کومه‌لگادا به من ږاگه‌یانم، که وهک تی‌شوویه‌کی لی‌هات و ږیگای خه‌باتی دژ به چه‌سینه‌رانی خسته به‌ر پی‌م. یادی گاگه‌ش و ږیز و حورمه‌تی خه‌لکی گاگه‌ش قه‌ت ناچی له یادم. گه‌لیکم پی‌ خو‌شه له ده‌می مردنمدا له‌شی بی‌گیانم له خاکی گاگه‌ش و له سه‌ر گرده‌که‌ی ږوو به هه‌ر دوو گاگه‌شان، ژیر خاک بکری‌ت و خاک و خو‌لی له‌شم تی‌که‌ل به‌ئو و گله‌که‌ی گاگه‌ش بی‌یته‌وه.

به سپاسه‌وه - که‌ریم دانشیار

